

Analyysi osoittaa, että Aulénin oma kirja jättää tosiasiasa tilaa eri lukutavoille, vaikka onkin kahtiajaon varsinainen synnyttäjä. Kuten analyysin johdanto jo osoitti, hänen teoriastaan syntyneitä narratiivisia on käytetty osittain hänen tarkoituksensa vastaisesti. Aulénin teoriaa on sovellettu usein suorasukaisesti tavalla, joka on lähempänä Ritschliä, kuin Lundin uskantilaisia.

Aulénin toinen vaihe

Vähemmän tunnettua on kuitenkin, että kaksi vuosikymmentä myöhemmin Aulén täydensi analyysiään englanninkielisellä artikkelilla “Chaos and Cosmos: The Drama of the Atonement” (Aulén, *Interpretation 4* (1950), 156–167). Tässä tekstissä hän haluaa korjata kirjansa aikaansaamaa keskustelua ja tarjoaa useiden sovitusta käsittelevien raamatunkohtien analyysin. Lisäksi Aulén toteaa, että Ritschlin kategorioita ei tule käsitellä todellisina dogmatiikan oppeina. “Koska kirja oli historiallinen tutkimus, minun tavoitteenani ei ollut väittää, että ‘klassinen’ näkemys tulisi nähdä kokonaisuena oppina, joka olisi erillinen suhteessa muihin oppeihin.” (156).

Asiaa selvittääkseen Aulén pyrkii artikkelissaan tarkentamaan yksityiskohtaisesti sitä, miten hän tulkitsee keskeisiä Uuden testamentin sovituskohdita. Hän myös selittää alkuperäistä tavoitettaan. “Tavoitteenani oli korostaa, että sovitus draamana missä Kristuksen ja Jumalan rakkaus taistelee voittoa vihamielisiä voimia vastaan, on keskeinen ja tärkeä näkökulma, jota ei saa unohtaa. Se tulee sisällyttää jokaiseen todellisesti kristilliseen oppiin sovituksesta.” Korjausliikkeensä Aulén puolestaan avaa sanomalla: “Tietenkin voitto ja sovitus kuuluvat yhteen.” Hänen mielestään nämä kaksi aspektia eivät ole erossa toisistaan. “Kristuksen voitto, vihamielisen hallinnan kukistaminen, on se väline, jonka avulla Jumala sovittaa maailman itsensä kanssa ja, voitaisiin lisätä, tulee itse samalla sovitetuksi.” (160).

Johdattelevien huomioidensa jälkeen Aulén käy läpi tekstejä, jotka ovat Raamatun lukijoille tuttuja. “Me kuulemme Kristuksesta Herran kärsivänä Palvelijana, kuulemme hänen uhristaan, meille kerrotaan miten Kristus antaa elämänsä ‘lunnaiksi monien edestä’ (Mark. 10:45); tai miten hän kuoli ‘meidän puolestamme’ (Room. 5:8), ja ‘kaikkien edestä’ (2. Kor. 5:14).”¹ Eräät Aulénin käsittelemät kohdat ovat vielä kohtikäyvämpiä.

Meille kerrotaan, että Kristus tuli ‘kiroukseksi meidän edestämme’ (Gal. 3:13), ja että hänet lähetettiin, ‘meidän syntiemme sovitukseksi’ [propitiation] (1. Joh. 4:10). Kun arvioimme monia tämän kaltaisia Raamatun opetuksia, ja olen lainannut vain muutamia, meidän on vahvistettava se tosiasia, että Raamatun käsitysten mukaan Kristuksen kärsimyksellä ja kuolemalla on sijaisuuden luonne [representative character]. (161)

Jatkossa Aulén lisää suorastaan hämmentävän johtopäätöksen, joka kuuluu seuraavasti: “Näistä syistä hänen kärsimyksensä ja kuolemansa saavat sijaisuuden luonteen, hyvittäen synnin ja ihmisten syyllisyyden, vapauttaen heidät pahoista voimista, jotka ovat pitäneet ihmisiä vallassaan.” Aulénin mukaan vanhurskauttamisen taustana on myös Jumalan viha. “Kun Kristus Jumalan tahdon mukaisesti kulkee uhrin Jumalan kansan puolesta, tästä seuraa että Kristuksen täytyy kantaa se kärsimyksen, synnin ja syyllisyyden taakka, joka painaa ihmiskuntaa. Samalla hänen täytyy kantaa tuomion ja Jumalan ‘vihan’ taakka.”(ibid.) Ainoa lisäys, jonka Aulén haluaa tehdä, on muistutus siitä, että tämä kaikki on Jumalan taivaallisen rakkauden ilmausta.

Kaikesta huolimatta Aulénin selitys jää jännitteiseksi. Hän ei kykene täysin irtautumaan vaikutussuunnan (Wirkung) hermeneutiikasta, vaikka raamatunkohdita käsitellessään myöntääkin myös Jumalan tulevan sovitetuksi. Mainittujen kohtien analyysi ei nimittäin estä häntä

¹ Aulén, *Interpretation 4* (1950), 161. Aulén itsekin viittaa kyseisiin puutteisiin kirjansa myöhemmässä pehmeäkantisessa laitoksessa. Samoin tekevät *Christus Victor*-kirjan kääntäjä ja toimittaja omissa esipuheissaan.

vastustamasta “juridista” näkemystä. Viitaten Uppsalan professoriin Anton Fridrichseniin hän vielä kaikkien esimerkkien jälkeenkin esittää, että Kristuksen sijaissovituksella “ei ole juridista merkitystä”. Hän haluaa mitä ilmeisimmin sovittelua yhteen nämä kaksi hyvin erilaista näkemystä, toisin sanoen ilmeinen uhriterminologiaan perustuva retoriikka ja Christus Victor -teoria. Kaiken jälkeenkin hän hylkää lakiin ja oikeuteen viittaavat rinnastukset, jotka hän välillä jo ehti hyväksyä. Tälle on ilmeiset syynsä.²

Aulénin ambivalentille esiintymiselle löytyy selitys. Vuonna 1968 esipuheessa kirjan pehmeäkantaiseen laitokseen (“Preface to the paperback edition”) hän kirjoittaa latinalaisesta näkemyksestä: “Ratkaisevaa asiassa on se ilmeinen seikka, että tämän opin *rakenteella* on rationalisoiva luonne. Itse asiassa se tarjoaa sovitukselta rationaalisen selityksen.”³ Uuden testamentin teologia ei ole Aulénille ensisijaista. Hänen ajatteluaan ohjaa Kantin epistemologia. Nimittäin keskeisin syy sille, että latinalaista näkemystä pidetään huonona (siitä huolimatta, että eräissä hänen teksteissään se ei ole vaihtoehto, vaan pelkkä aspekti), on sen rationalisoiva perusluonne. Toisin sanoen Ritschlin peruste on yhä voimassa: tuo näkemys ei ymmärrä, mikä vaikutus (*Wirkung*) on oikea ja siksi käsitys ei ole monergistinen.

Tämä johtopäätös osoittaa, että Aulén ei hylkää Ritschlin epistemologiaa. Hän ei ole kyennyt selvittämään niitä teologisia jännitteitä, joita hänen periaatteidensa ja Raamatun tekstien välille jää. Hän kyllä yrittää käsitellä ongelmia mainitussa artikkelissaan. Siitä huolimatta jopa Aulénin ystävät valittavat, että hän ei ole kyennyt käsittelemään kaikkia niitä kohtia, joissa uhrilla on keskeinen rooli Uuden testamentin sovitusologiassa. Aulén itse sivuuttaa nämä huomiot tyytyen toteamaan, että hänen esityksensä on pelkästään “hyvin lyhyt hahmotelma” (a “very short sketch”). Ks. “Preface to the paperback edition”, johon on viitattu alla, Aulén, *Christus Victor*, xiii-xiv. Myös Ford toteaa esipuheessaan, että esimerkiksi Jesaja 53 jää vähälle huomiolla: “Uhrin teeman tarkastelu kaipaisi ehkä kaikkein eniten kehittelyä pidemmälle.”

Lopuksi voidaan kysyä minkälaisen tulkinnan Aulén esittää ja miten voidaan arvioida hänen käsitystään merkityksen muodostumisesta. Monet viittaavat nykyään Christus Victor teoriaan pätevänä ja hyväksyttynä selityksenä sovitusologiasta. Syy tähän lienee sama kuin Ritschlin tapauksessa. Käsitystä tukee oletus selvästä erosta Anselmin näkemysten ja oletetun klassisen näkemyksen välillä. Näissä tapauksissa Aulénin kehittämä uusi narratiivi ohjaa merkitystä. Hänen esittelemänsä metanarratiivi poikkeaa Ritschlin versiosta, mutta pääajatuksukset ovat edelleen samoja.

Myös Aulén kyseenalaistaa – ainakin oletuksen tasolla – Raamatun sovitusopin kultillisen merkityksen. Molemmat muodostavat vastakkainasettelun käyttäen hyväksi Anselmin esitystä. Aulén vastustaa juridista sovitusajatusta. Samalla hän kuitenkin jää jännitteeseen, koska hän myöntää Raamatun avainkohtien edustavan kultillista teologiaa ja puhuvan uhrista. Lisäksi hän on Ritschliä selvemmin tietoinen kirkkoisien näkemysten laajuudesta. Aulén tarkastelee sovitusopin eri tulkintoja vain aspekteina, ei oppeina. Hän hyväksyy jopa Kristuksen kuoleman sijaisluonteen.

Kaikesta huolimatta Aulénin tekstiin jää erikoisia piirteitä. Hänen metanarratiivinsa rakentuu voittoisan Kristuksen varaan. Christus Victor on hänelle totta siitä huolimatta, että hänen itsensä käsittelemä raamattumateriaali on sitä vastaan. Edelleen jäljelle jää ankara vastakkainasettelu latinalaisen opin ja klassisen opin välille – vaikka kyse piti olla pelkistä näkökulmista. Voidaankin päätellä, että varsinainen jaotus näkemysten välillä on Aulénille luovuttamaton siksi, että kyse on vaikutuksen (*Wirkung*) suunnasta.

Aulénin Christus Victor -teorian pääpiirteet

² Esimerkiksi Borsma seuraa tätä: Aulén “on oikeassa sanoessaan, että läntinen teologia on todistanut Jumalan ja ihmisen välisen suhteen muuttumista juridiseksi”. Boersma, *Violence, Hospitality, and the Cross*, 183.

³ Myöhemmän laitoksen alussa, ks. Aulén, *Christus Victor*, xiii. Sama asenne löytyy David Fordilta, joka toimitti Aulénin kirjan englanniksi. SPCK:n laitoksen esipuheessa hän sanoo: “Aulén kritisoi vahvasti yrityksiä soveltaa raamatullista draamaa rationaaliseen järjestelmään, ja hän näkee, että keskeisimmät vaihtoehdot (joita edustavat Anselmin objektiivinen ja Abelardin subjektiivinen teoria) yrittävät tehdä niin.”

Kantilainen tietoteoria on keskeinen Aulénin teologiaa selittävä tekijä: kaksi pelastusopin narratiivisia erotellaan toisistaan siksi, että toinen suuntautuu “ylöspäin” ja toinen “alaspäin”. Molemmat eivät voi olla samaan aikaan totta. Niinpä Ritschlin antagonismi objektiivista (juridista) näkemystä vastaan välittyy myös Aulénille. Näin syntyy *avoin jännite* Uuden testamentin soteriologisten kohtien kanssa. Aulén yrittää tulla toimeen kahden keskenään ristiriitaisen narratiivin kanssa, mutta Christus Victor voittaa. Siksi voidaan sanoa, että Aulén pitäytyy uuskantilaiseen epistemologiaan ja se luo hänen teoriaansa lopulta kaikkein vahvimman rakenteen. Yhteenvetoa:

1. Ensinnäkin Christus Victor -teoria perusteltuna tieteellisenä teoriana on osoittautunut virheelliseksi. Ritschl puhui monenlaisista virtauksista ja Aulén, etenkin tarkemman analyysin jälkeen totesi, että erilaiset esitykset ovat pelkkiä aspekteja eivätkä sulje toisiaan pois. Ei ole olemassa mitään yhtä “klassista” oppia, joka tulisi asettaa vastakkain sijaissovituksen ajatuksen kanssa. Tätä ei löydy myöskään kirkkoisien teksteistä. Meidän aikamme lukijoille sen pitäisi viimeistään Pelikaanin analyysien jälkeen olla itsestään selvää.⁴

2. Selitysteoria kokonaisuudessaan on rakennettu Kantin tietoteorian varaan. Varsinainen syy sille, että “objektiivinen” näkemys hylättäisiin, on kuvitelma että Jumala ei kuulu objekteihin, joita voitaisiin tutkia teoreettisen järjen keinoin. Siksi jäljelle jää vain vaikutus (*Wirkung*), eli ajatus siitä, että ainoa oikea tapa käsitellä sovitusteologiaa on käytännöllisen järjen ja vaikutuksen lähestymistapa. Siksi onkin erikoista, miksi monet hyväksyvät Christus Victor -teorian, vaikka tutkijat meidän aikamme eivät enää hyväksy tai omaksu tuollaista filosofista perustetta.

3. Lisäksi teorian mustavalkoisella asetelmalla ei ole mitään tekemistä Uuden testamentin kanssa. Siellä sovitusterminologia ja uhriteologia perustuvat täysin sijaissovituksen ajatukseen. Kaikki kielikuvat ja narratiivit tukevat käsitystä. Tästä syystä myös *dikaiosynē*-sanueen sanat ovat keskeisesti juridisia. Mikään eksegeesi ei voi purkaa tuota lingvististä todellisuutta teksteistä pois. Siksi on selvää, että yksikään Aulénin postulaateista ei nouse raamattuteologiasta. Ilmeisesti siksi hänen oli pakko korjata niitä väitteitä, joita hän on aiemmin esittänyt Raamatusta.

4. Edelleen Anselmin tekstien käsittely on epäjohdonmukaista. Ritschl itsekin jo epäröi kuvitelmissa siitä, että hyvittämisen ajatus nousisi pelkästään saksalaisesta lainkäytöstä ja Anselmin “lombardialaisesta” identiteetistä. Vaikka moni meidänkin aikamme kirjoittaja vielä toisinaan viittaa keskiaikaiseen lakikäytäntöön, väitteelle ei ole perusteita. Lisäksi he näyttävät unohtavan, että Aulén ei ensinkään perustele latinalaista näkemystä saksalaisen juridiikan avulla.

5. Mitä tulee *satisfactio vicariaan*, Aulén on ambivalentti. Hän kirjoittaa: “hänen kärsimyksensä ja kuolemansa saa sijaisuuden luonteen. Se tuottaa hyvityksen synneistä ja ihmisten syyllisyydestä”. Kuitenkin hän saattaa samaan aikaan sanoa, että tietoteoreettisten syiden perusteella sijaisuuden ja hyvityksen (Ritschl: *Genugthuung*) ajatukset ovat jo periaatteen tasolla virheellisiä.

6. Lopuksi on todettava, että tutkijat eivät pääse yksimielisyyteen siitä, onko latinalainen käsitys myös “luterilainen” käsitys (kuten Ritschl väittää), vai onko luterilainen käsitys vahvasti sitä vastaan (näin Aulén). Vaikka monet nykyajan tutkijat väittävät Auléniin viitaten, että luterilainen käsitys on turmellut läntisen näkemyksen sovituksesta ja vanhurskauttamisesta, ei ole siten selvää mihin heidän väitteensä perustuu. Ainakaan se ei perustu siihen, mitä Aulén itse on kirjoittanut.

Christus Victor -teorian väistämätön purkautuminen

Jo kohtalaisen lyhytkin, mutta suoraan lähteisiin menevä analyysi osoittaa, että laajaa suosiota saanut Christus Victor -teoria on tieteellisesti käymätön. Kaikki polarisoivan teorian perusteeksi esitetyt argumentit on kumottu – ja pääosan niistä kumosi itse teorian keskeinen kehittäjä Aulén. Koko vastakkainasettelu klassisen sovitusopin (Christus Victor) ja “latinalaisen” sovitusopin (Anselm) välillä on tehty virheellisesti.

⁴ Jopa Boersma huomauttaa, että Aulénin “kuva sovitusteologian kehittymisestä” on liian yksipuolinen. Boersma, *Violence, Hospitality, and the Cross*, 183.

On epäilemättä niin, että etsiessään omalle soteriologialleen mallia Ritschl pyrki muotoilemaan käsityksensä Anselmin näkemyksen vastakohtaksi. Sovitusnäkemysten kahtiajako perustuu siten Anselmin kirjan kritiikkiin ja klassiseksi näkemykseksi on määrytynyt puolivahingossa käsitys, joka periaatteessa puhuu vain “velasta Paholaiselle”. Ritschl itse ei tosin omaksu tuota näkemystä. Sen sijaan hän etsii soteriologista mallia, jossa Kantin eettinen uskonnotulkinta sovitetaan sovitusteologiaan. Silloin sovitus perustuu jonkinlaiseen ylätasolla tapahtuvan sovinnon ajatukseen ja johtaa moraalisesti arvokkaaseen elämään. Ritschlin mielestä kyse on epämääräisestä valtapiirin vaihtumisesta ja partisipaatiosta “Jumalan valtakuntaan”, josta tuli Ritschlille keskeinen käsite. Samalla luovuttiin jumalattoman vanhurskauttamisesta ja “pelastus” alkoi merkitä eettisesti tavoitteellista elämää uudessa valtakunnassa.

Tutkimuksessa Ritschlin kirjojen takia elänyt väite siitä, että vastakkainasettelu olisi alun perin saatu saksalaisesta oikeuskäytännöstä, on perusteeton. Itse asiassa Ritschl itsekin epäröi liioittelevan selityksen esittämisessä. Kysymykset synnin saamasta tuomiosta, ihmisen perustavasta syyllisyydestä ja Kristuksen uhrikuolemasta ovat keskeistä Raamatun sanomaa. Niitä on mahdotonta yrittää selittää pois pelkän lombardialaisen sosiaalisen hierarkian perusteella.

Toiseksi jo Ritschl itse ja myöhemmin Aulén joutuivat tarkentamaan mustavalkoista väitettä siitä, että kreikkalaiset isät olisivat opettaneet ainoastaan voittoa Kristusta. Perinteinen sovitussoppi uhriteologioineen löytyy niin Apostolisilta isiltä kuin muilta toisen vuosisadan isiltä. Aivan erityisen aseman se sai ehtoollisteologiassa, mikä on täysin ymmärrettävää. Pelikan on osoittanut tämän patristiikan alueella vastaansanomattomasti. Mitään yhtä “klassista” sovitussoppia ei ole ollut – ei siinä muodossa, kuin se on haluttu Christus Victor -teorian puitteissa esittää.

Kolmas ja fataali huomio koskee Uuden testamentin opetusta. Jo Ritschl joutui laajan teoksensa toisessa, Raamattua käsittelevässä osassa (jota ei oikeastaan koskaan siteerata tutkimuksessa, ehkä siksi, että sitä ei ole käännetty englanniksi) toteamaan, että niin Paavali kuin Hepralaiskirje kylläkin opettavat sijaissovitusta. Johtopäätöksen pitäisi olla selvä. “Latinalainen” sovitussoppi ei ole latinalainen, vaan heprealainen. Aikansa rationalistisen tavan mukaan Ritschl kuitenkin sovelsi periaatetta “sen pahempi tosiasioille”, ja sivuutti kirjansa toisessa osassa käsitellyn ilmeisen raamattuteologian teoksen kolmannessa osassa.

Aulén ei näin tehnyt. Aiheen käsittelyä korjaavassa artikkelissaan hän nostaa esille kaikki keskeisen Uuden testamentin tekstien sovituskohdat. Hän toteaa, että Raamatun käsitysten mukaan Kristuksen kärsimyksellä ja kuolemalla on sijaisuuden luonne (representative character). Tekstit puhuvat niin Jumalan vihan sovittamisesta kuin hyvityksestäkin. Kaikki perinteiset termit palaavat soteriologian kentälle. “Kristuksen täytyy kantaa se kärsimyksen, synnin ja syyllisyyden taakka, joka painaa ihmiskuntaa. Samalla hänen täytyy kantaa tuomion ja Jumalan ‘vihan’ taakka.” Näin ollen Aulén kumoaa itse oman teoriansa.

Lopulta päädyimme analyysin pääkohtaan. Sekä Ritschlin että Aulénin teoriaa ohjaa uskantilainen hermeneutiikka. Edellä on kohta kohdalta nostettu esille, että molemmat arvioivat sitä, suuntautuuko sovituksen työ kohti Jumalaa (ylöspäin), vai kohti ihmistä (alaspäin). Uhriteologia on molempien mukaan väärä siksi, että sen “vaikutus” (*Wirkung*) suuntautuu Jumalaan yrittäen muuttaa tämän tahtoa (ja vihaa). Pelastuksen oikea vaikutus suuntautuu molempien mielestä yksinomaan ylhäältä alas (tätä perustellaan kauniilla sanalla monergismi). Siksi soteriologia johtaa vain pahan valtojen voittamiseen. Lopputuloksena on eräänlainen (valistuksen ihmiskuvan mukainen) kasvojen säilyttämisen sovitussoppi. Ihminen on uhri ja vanki, ei syyllinen. Hänet vapautetaan pahan vallasta, mutta hänessä ei ole syntiä, joka pitäisi sovittaa. Siksi ihminen on lopulta aktiivinen toimija, ja “pelastuksesta” tulee partisipaatio Jumalan valtakuntaan. Kantilta Lotzen kautta Ritschlille ja uusprotestanttiseen teologiaan – Lundia unohtamatta – kulkeutunut filosofinen malli on kuitenkin täysin käymätön. Sitä ei soteriologian ulkopuolella hyväksy nykyään juuri kukaan. Ja erityispiirteensä mainittakoon, että Suomessa Tuomo Mannermaa oppilaineen taisteli sitä vastaan vuosikausien ajan.